

Відгук

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора

Кармази Олександри Олександрівни на дисертацію

Алексій Руслани Василівни на тему:

**«Правочини з вадами волі: проблеми теорії та практики»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних
наук за спеціальністю 12.00.03 - цивільне право і цивільний
процес; сімейне право; міжнародне приватне право**

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Обрана тема дослідження містить особливу проблематику та присвячена актуальним практичним і теоретичним питанням правочинів з вадами волі. Враховуючи постійний розвиток цивільно-правових відносин, варто звернути увагу на тенденцію значного росту кількості недійсних правочинів, у тому числі й правочинів з вадами волі. Причинами виникнення цих правочинів є, зокрема, необізнаність, неграмотність, низький рівень правової культури учасників правочину, бажання «обійти» закон, ухилення від сплати податків, уникнення звернення стягнення на майно тощо. Це, зі свого боку, обумовлює актуальність вивчення правочинів з вадами волі та необхідність їх більш детального наукового обґрунтування.

Проблемними питаннями правочинів з вадами волі займалися і займаються багато вчених. Разом з тим, беручи до уваги значний обсяг наукового матеріалу, який стосується проблематики правочинів з вадами волі, все ж залишається недостатньо дослідженими ряд теоретичних та практичних питань. Це, зокрема, визначення ознак та класифікація правочинів з вадами волі, зловживання свободою договору в контексті правочинів з вадами волі, проблема визначення належного позивача та відповідача у справах про визнання правочинів з вадами волі недійсними, а також предмета та засобів доказування в зазначених справах тощо.

Таким чином, зважаючи на необхідність глибшого вивчення правової природи правочинів з вадами волі та актуальність проблем, які виникають при спробі характеристики цих правочинів, існує потреба в проведенні нових досліджень в цій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема дослідження базується на вимогах Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України від 21 листопада 2002 року № 228-IV, Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., як складової частини Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої Постановою Загальних Зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідницької роботи кафедри цивільного права та процесу Ужгородського національного університету. Тема дослідження є складовою частиною комплексної теми «Актуальні проблеми законодавства України в контексті розвитку європейського приватного права» (номер державної реєстрації 0115U003901).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, їх достовірності та новизни.

Обрані дисертантом мета та завдання дослідження дали змогу дослідити основні моменти правової природи правочинів з вадами волі та визначити найбільші вагомі як теоретичні, так і практичні проблеми із висловленими пропозиціями щодо їх вирішення, а також рекомендаціями щодо вдосконалення правового регулювання цих правочинів.

Дисертаційна робота Алексій Р.В. характеризується оптимальною, продуманою дослідницькою стратегією та логікою розв'язання проблем, що підлягають науковому аналізу. Змісту дисертації притаманна методична і

концептуальна цілісність, гармонійність наукового викладу, в цілому позбавленого однобічних чи категоричних висновків. Автор показала себе вдумливим, принциповим, уважним до деталей науковцем.

Досягненню визначеної в дисертації мети спряло використання належної методологічної бази, що включає в себе такі методи як: діалектичний, індуктивний, спеціально-юридичний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, історико-правовий, герменевтичний, метод абстрагування, метод аналізу та синтезу.

Основні положення і структурні елементи дисертації є взаємоузгодженими та об'єднані в єдиній логічній концепції. Структура роботи теоретично обґрунтована та відповідає поставленим завданням, об'єкту та предмету дослідження, які вдало сформульовані і відповідають вимогам, які ставляться до такого роду наукових праць. Таким чином, об'єктом дослідження є цивільні та цивільно-процесуальні правовідносини, які виникають при вчиненні правочинів з вадами волі та при розгляді справ про визнання недійсними цих правочинів.

Заслугує на увагу запропонований підхід до вирішення ряду практичних проблем, які виникають при розгляді справ про визнання недійсними правочинів з вадами волі. Для повнішого розкриття сутності таких недійсних правочинів у дисертації здійсненого аналіз судової практики розгляду справ про визнання недійсними правочинів з вадами волі щодо кожного виду цих правочинів, визначено труднощі, які виникають при вирішенні цієї категорії справ.

Також варто відзначити високу наукову культуру автора, обґрунтованість та вивіреність її теоретичних конструкцій, що дозволило чітко сформулювати мету та завдання дослідження. Дисертант підтвердила здатність до ведення наукової полеміки, обґрунтування своєї позиції, критичного аналізу теоретичних та нормативних джерел.

Аналіз змісту роботи свідчить про самостійну, завершену, аргументовану, комплексну роботу та дозволяє констатувати високий

науково-теоретичний рівень проведеного дослідження. Вдала структурна побудова дисертації демонструє науково вивіреним та обґрунтованим підхід до вирішення поставлених завдань і досягнення мети дослідження. Викладені дисертантом положення та рекомендації становлять наукову цінність, оскільки в дисертації по-новому вирішено важливе наукове завдання, що має суттєве значення для розвитку науки цивільного права. Розв'язання поставлених в дисертації завдань допоможе вдосконалити правові норми, що значною мірою сприятиме підвищенню рівня забезпечення прав, свобод та інтересів суб'єктів цивільно-правових відносин. Робота позбавлена обтяжливих граматичних конструкцій, сприймається цілісно.

Наукова новизна отриманих результатів.

У результаті проведеного дисертаційного дослідження сформульовано ряд нових наукових положень, висновків і пропозицій, що мають важливе теоретичне та практичне значення.

Вагомим результатом цього дисертаційного дослідження є розгляд категорії вади волі, яка означає деформацію волі учасника або учасників правочину внаслідок певних обставин, які заважають особі правильно сформулювати свою внутрішню волю, тобто власні наміри, цілі, бажання, при вчиненні нею правочину (с. 52).

Автор дослідила особливості та класифікацію правочинів з вадами волі. У дисертації вперше запропоновано такі критерії класифікації цих правочинів як: 1) наявність впливу зовнішніх або внутрішніх факторів на особу при вчиненні правочину; 2) наявність умислу в діях учасника (учасників) правочину або третіх осіб (с. 64).

Поряд з цим, дисертантом розглянута категорія зловживання свободою договору як спрямована на реалізацію права на свободу договору неправомірна умисна поведінка особи, яка виходить за межі, визначені законом та моральними засадами суспільства, при цьому переслідує певну мету (с. 93).

Позитивним моментом дисертації є удосконалення порівняльно-правового аналізу зловживання правом та зловживання свободою договору та наведення основних рис їх відмежування (с.98-101).

Дисертантом наведені аргументовані висновки щодо віднесення до правочинів з вадами волі таких дискусійних в науці недійсних правочинів як правочин, вчинений дієздатною особою в момент, коли вона не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, а також фіктивних та удаваних правочинів (с. 62-64).

У рамках дослідження впливу принципу свободи договору на вчинення правочину з вадами волі, яке виражається в категорії зловживання свободою договору, дістало подальший розвиток розуміння автором дисертації свободи договору як цивільно-правового феномену, який має багатогранну правову природу у вигляді норми-принципу, суб'єктивного права та елементу правоздатності, та полягає в можливості особи укласти різні договори, вибирати сторін договору та брати участь у визначенні умов договору в межах, що не суперечать закону та моральним засадам суспільства (с. 90).

Також дисертантом зроблено важливий висновок щодо можливості використання категорії зловживання до правочинів з вадами волі, який полягає у тому, що зловживання свободою договору в правочинах з вадами волі не може застосовуватися до таких правочинів з вадами волі, як правочин, вчинений під впливом помилки, а також правочин, вчинений дієздатною фізичною особою, яка у момент його вчинення не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, оскільки при вчиненні цих правочинів немає умислу в діях будь-якої сторони договору (с. 100).

Отже, автор здійснила якісний науковий аналіз теми, що дало їй можливість досягти вагомих науково-практичних результатів, які мають ознаки наукової новизни.

Повнота викладу наукових положень дисертації, висновків і рекомендацій в опублікованих працях.

Зміст дисертації висвітлено в повному обсязі, виклад наукових положень базується на ретельному опрацюванні наукових праць з питань проблематики дисертаційного дослідження, актів цивільного законодавства, а також судової практики.

Основні положення дисертації відображені: а) в авторефераті, зміст якого повною мірою розкриває основні положення дисертації та відповідає вимогам, встановленим Міністерством освіти і науки України; б) в дев'яти наукових статтях, вісім з яких опубліковані в наукових фахових виданнях України й одна – у фаховому виданні іноземної держави; в) в тезах доповідей на семи міжнародних науково-практичних конференціях. Вищенаведене свідчить про високий рівень апробації результатів дослідження.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Зміст дисертаційного дослідження викладено послідовно та логічно. Авторська позиція сформована на основі опрацювання наукових доробків вітчизняних та зарубіжних вчених, аналізу законодавства та судової практики.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, наведено методи дослідження, які використовувалися при написанні дисертації, сформульовано наукову новизну, а також практичне значення отриманих результатів, зазначено дані про апробацію результатів дослідження, особистий внесок здобувача та кількість публікацій.

У першому розділі здійснено огляд вітчизняної та зарубіжної наукової літератури, пов'язаної з відображенням правової природи правочину з вадами волі, проаналізовано історичний генезис цієї категорії, особливості цих правочинів, а також проблему класифікації правочинів з вадами волі.

У другому розділі розглядається співвідношення таких цивільно-правових інститутів, як «зловживання правом» та «зловживання свободою

договору», наводяться їх спільні та відмінні риси, а також особливості прояву зловживання свободою договору в правочинах з вадами волі.

Третій розділ присвячений дослідженню практичних проблем правочинів з вадами волі (визначення належних позивачів та належних відповідачів, предмета доказування, засобів доказування у справах про визнання правочинів з вадами волі недійсними), а також аналізу судової практики розгляду справ про визнання правочинів з вадами волі недійсними.

Висновки до дисертації містять найважливіші практичні та теоретичні результати наукового дослідження, а також рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання правочинів з вадами волі.

Загалом аналіз змісту роботи доводить, що автором дотримано вимоги до оформлення дисертації, предмет дослідження повністю розкритий, а дисертація є завершеною науковою працею.

Практичне значення отриманих результатів.

Сформульовані в дисертаційному дослідженні положення можуть бути використані: у науково-дослідницькій сфері – для подальших досліджень актуальних проблем, пов'язаних з теоретичними та практичними аспектами правочинів з вадами волі; у правотворчій роботі – для вдосконалення законодавства України та формування нових законопроектів, що стосуються правового регулювання правочинів з вадами волі; у правозастосовній практиці – для вдосконалення правозахисної діяльності, а також діяльності судових органів при розгляді справ про визнання недійсними правочинів з вадами волі (Акт впровадження в практичну діяльність Адвокатського об'єднання «Юридична компанія «Бі ен Сі» від 13.04.2020 р.); у навчальному процесі – як матеріал для вивчення студентами вищих навчальних закладів правової природи й особливостей такої категорії як правочин з вадами волі, а також для підготовки підручників з цивільного права (Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження в навчальний процес юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

від 14.04.2020 р., № 1180/01-14); у правовиховній роботі – для підвищення правової культури громадян України, їх поінформованості щодо підстав недійсності правочинів, а також сприяння запобіганню вчинення правочинів, у яких внутрішня воля не відповідає її зовнішньому волевиявленню.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Поряд із зазначеними позитивними моментами у дослідженні є деякі дискусійні положення, на які необхідно звернути увагу.

По-перше, у дисертації розглядається історія та генезис інституту правочину з вадами волі, починаючи ще з часів Стародавнього Риму (підрозділ 1.1). Але, дослідження цього питання здійснене досить поверхнево. Поряд з цим, не знайшла належного відображення проблема становлення даного феномену в історії цивільного права України. Це дало б змогу встановити витоки правочину з вадами волі, а також більш повно розкрити його правову природу через призму історико-правового розвитку. Проте, дане зауваження носить рекомендаційний характер та може стати зачіпкою для проведення нових наукових досліджень.

По-друге, дисертантом порушується проблема визначення правової природи вади волі при вчиненні правочинів юридичними особами (с. 54-55). Без сумніву, це питання є актуальним та потребує детальнішого дослідження. У дисертації слушно зазначено, якщо в юридичної особи наявна воля (навіть у такому незвичному сенсі), то можливо припустити, що ця воля здатна мати й певні дефекти в силу впливу певних факторів. Проте, не зайвим видається ширше розкриття особливостей правової природи правочинів з вадами волі, де суб'єктом їх вчинення виступає юридична особа. Це може стати поштовхом для проведення подальших досліджень у цій сфері. Внаслідок цього дисертаційне дослідження значно б збагатилося.

По-третє, не до кінця зрозумілою є пропозиція автора щодо введення в структуру Цивільного кодексу України підрозділу «Вади волі» за аналогією з цивільними кодексами Польщі та Франції (с. 49). Така думка потребує

ширшого обґрунтування, оскільки структура ЦК України відрізняється від структури цивільного кодексу вищезгаданих держав і не зрозуміло, як інтегрувати такий підрозділ у Цивільний кодекс України. Хоча, з іншого боку, існує певний раціоналізм у такій гіпотезі, так як це усунуло б деякі наявні проблеми, які є предметом постійних наукових дискусій.

По-четверте, дисертантом наводиться поділ зловживання свободою договору на унілатеральне та мультілатеральне (с. 101). Не зайвим було б розширення класифікації цього явища. Виділення інших критеріїв класифікації зловживання свободою договору при вчиненні правочинів з вадами волі значно підвищило б наукову та практичну цінність цього наукового дослідження.

Зауваження та рекомендації стосуються дискусійних питань і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке має науково-теоретичне і практичне значення, містить обґрунтовані висновки, нові підходи до вирішення конкретного наукового завдання.

Загальний висновок щодо дисертації.

Дисертація Алексій Руслани Василівни «Правочини з вадами волі: проблеми теорії та практики» є самостійною та завершеною науковою працею. Актуальність обраної теми, широке оприлюднення основних результатів дисертації та відсутність істотних зауважень свідчить про вагомий науковий внесок.

Дисертаційна робота «Правочини з вадами волі: проблеми теорії та практики», представлене на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, а також пп. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів № 656 від 19 серпня 2015 року, а його автор Алексій Руслана Василівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі

спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
член Центральної виборчої комісії

О. О. Кармаза

Підпис <i>Кармаза ОО</i>
ЗАВІРЯЮ
Завідувач відділу з питань управління персоналом Секретаріату Центральної виборчої комісії
 (підпис)
"01" 07 2020.

